

Από την μονογλωσσική ιδεολογία προς τη διαγλωσσικότητα

Ελένη Μότσαιου & Αχιλλέας Κωστούλας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

1

Σημεία προβληματισμού

- Τι είναι γλώσσα;
- Τι είναι διάλεκτος;
- Ποια γλωσσική ποικιλία είναι «πρότυπο» ομιλίας;
- Τι γλώσσα πρέπει να μιλάνε τα παιδιά με την οικογένειά τους;
- Τι γλώσσα πρέπει να διδάσκεται στο σχολείο;
- Τι γλώσσα πρέπει να χρησιμοποιείται στο δημόσιο λόγο;

Οι απαντήσεις που δίνονται σε όλα τα παραπάνω ερωτήματα είναι **ιδεολογικά** προσδιορισμένες

2

Δομή του μαθήματος

- Ιδεολογία, γλώσσα και εκπαίδευση
- Από τη μονογλωσσική στη διαγλωσσική ανάπτυξη
- Από τη μονογλωσσική στη διαγλωσσική εκπαίδευση

3

Ιδεολογίες, γλωσσική επικοινωνία και εκπαίδευση

4

Ιδεολογία (Διερεύνηση της έννοιας)

- Τι σημαίνει για εσάς η λέξη «ιδεολογία»;

5

Ιδεολογία (Ορισμός)

- Ιδεολογία είναι ένα μέρωμα, πεποιθήσεων, στάσεων και αξιών μέσα από το οποίο γίνεται αντιληπτό το κοινωνικό γίγνεσθαι.
- Η ιδεολογία είναι κοινωνικό φαινόμενο: αν και οι φορείς της είναι μεμονωμένα άτομα, διαχέεται σε ομάδες. Συχνά είναι το στοιχείο που συνέχει τις ομάδες αυτές.
- Η ιδεολογία δεν είναι κάποια «ψεύτικη», πολιτικά χρωματισμένη στρέβλωση κάποιας «αλήθειας». Είναι το φίλτρο μέσα από το οποίο κατασκευάζεται η αντίληψη της πραγματικότητας.

6

Κυρίαρχες ιδεολογίες

- Κάθε κοινωνική ομάδα έχει μια ιδεολογική αντίληψη, που συχνά είναι και το στοιχείο μέσα από το οποίο συγκροτείται.
 - Ωστόσο δεν είναι όλες οι ιδεολογίες ισότιμες, επειδή δεν έχουν όλες οι ομάδες την ίδια κοινωνική ισχύ.
 - Η ισχύς της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας συντηρείται και με τη διάχυση της ιδεολογίας της σε άλλες ομάδες.
- Παραδείγματα**
1. Κάθε χώρα πρέπει να έχει έναν βασιλιά.
 2. Ο καθένας πρέπει να ανταμειφθεί με βάση την αξία του: οι άριστοι περισσότερο από τους μέτριους.
 3. Το σχολείο πρέπει να μεριμνά για την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των μαθητών.

7

Φυσικοποίηση και ηγεμονία

- Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η διάχυση μιας ιδεολογίας είναι η φυσικοποίηση της. Οι ιδεολογικές προκείμενες θεωρούνται «αυταπόδεδικτες», «φυσικές», αντικείμενα «κοινής λογικής».
- Με τον τρόπο αυτό εξαιρούνται από το δημόσιο διάλογο και την άσκηση κριτικού ελέγχου.
- Η κυρίαρχη ιδεολογία δεν χρειάζεται να επιβληθεί με τη βία και την καταστολή, επειδή έχει ήδη επιβληθεί μέσω συναίνεσης. Η συνθήκη αυτή ονομάζεται «ηγεμονία».

8

Ερωτήματα προβληματισμού

- Με ποιους τρόπους διαχέεται και επιβάλλεται η κυρίαρχη ιδεολογία;
- Γιατί δεν υπάρχει αντίλογος;
- Υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ ιδεολογίας και γλώσσας;

9

Ιδεολογία στη γλώσσα

Πολύ συχνά η ιδεολογία εγγράφεται στη γλώσσα, η γλώσσα δηλαδή αποτυπώνει και παγιώνει ιδεολογικές θέσεις.

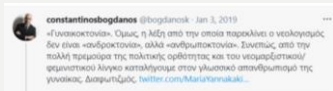
Παράδειγματα

- Για παράδειγμα, η ανεπιθύλακτη αποδοχή έμφυλων τύπων όπως «η μονάβρισα» και η επιφυλάξεις για τους τύπους σαν το «λεκτόρισα» αποτυπώνει την ιδεολογική αντίληψη ότι κάποια επαγγέλματα είναι πιο «φυσικά» για γυναίκες.
- Η πρόταση «οι λαθρομετανάστες έχουν κι αυτοί δικαιώματα σαν κι εμάς» αποτυπώνει την ιδεολογική αντίληψη ότι ο τρόπος μετανάστευσης είναι σημαντικό γνώρισμα που προσδιορίζει τους ανθρώπους.

10

Ιδεολογία στη γλώσσα (Παράδειγμα)

- Ο όρος «γυναικοκτονία» αναδεικνύει ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των εγκλημάτων με εμφύλο πρόσημο και όσων δεν έχουν.

- Η αντίσταση στον όρο συνδέεται με την ιδεολογική θέση ότι στην κοινωνία μας δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα στον κοινωνικό ρόλο των φύλων.

11

Ιδεολογία για τη γλώσσα

- Γλωσσική ιδεολογία είναι το σύνολο των πεποιθήσεων, στάσεων και αξιών που έχουμε αναφορικά με τη γλώσσα.
- Οι γλωσσικές ιδεολογίες απαντούν (ή συχνά κρύβονται πίσω από τις απαντήσεις) σε ερωτήματα όπως:
 1. Τι γλώσσα μιλάμε;
 2. Γιατί ο τύπος Α είναι πιο σωστός από τον τύπο Β;
 3. Ποια μορφή της γλώσσας είναι πιο όμορφη/σωστή/αξιόλογη;
 4. Τι κείμενα πρέπει να διαβάζουμε;

12

Ερωτήματα προβληματισμού

Ποιες ιδεολογικές προκείμενες διαφαίνονται κάτω από τις παρακάτω θέσεις;

1. Ποιες είναι 10 λέξεις που τις γράφουμε όλοι λάθος;
2. Η σωστή ορθογραφία της λέξης κορνοϊός είναι με -ω- από το ομηρικό «κορώνη»;
3. Δεν κάνει να μιλάμε χωριάτικα στο σχολείο.
4. Η ελληνική γλώσσα είναι ενιαία και αδιάφετη.
5. Η γλώσσα μας καταστρέφεται από την πρόχειρη χρήση.

13

Μονογλωσσική ιδεολογία

- Μονογλωσσική ιδεολογία είναι το σύνολο των πεποιθήσεων, στάσεων και αξιών που ταυτίζουν μια γλώσσα με ένα έθνος και μια κρατική οντότητα (ή μια γεωγραφική περιοχή).
- Κεντρικές θεματικές της μονογλωσσικής ιδεολογίας σε ό,τι αφορά τα Ελληνικά είναι:
 - Η αντίληψη ότι η γλώσσα είναι ένα αφηρημένο σύστημα που ορίζεται ερήμην των ομιλητών της.
 - Η προτυποποίηση με βάση την ποικιλία της Αθήνας την κλασική περίοδο.
 - Η αποστροφή προς τις διαλέκτους και τις άλλες γλώσσες.
 - Η ταύτιση της γλώσσας με τη γραμματεία.
 - Η φοβική στάση απέναντι στη διαφορετικότητα (συγχρονικά) και την αλλαγή (διαχρονικά).

14

Από τη μονογλωσσική στη διαγλωσσική ανάπτυξη

15

Από τη μονογλωσσική στη διαγλωσσική εκπαίδευση

16

Μονογλωσσική ιδεολογία στην εκπαίδευση (ομοιομορφία)

- Χρήση ενιαίου βιβλίου σε όλη την επικράτεια (αλλά και την Κύπρο)
- Αποσίωπηση τοπικών διαφορών

Ήταν για μένα μια πολύ μεγάλη έκπληξη, παιδιά 16-17 ετών... με τα ελληνικά τους τέλει. Σπρωχόσατε επίσης ότι σε όλη τη χώρα, στα Δημοτικά Σχολεία που πήγαίναμε, στη Σχ. Τάξη, και ακούγαμε τα παιδιά να μιλούν χωρίς μια τοπικά γλωσσικά ιδιώματα. Τα παιδιά σε όλη τη χώρα μιλούν τα ίδια ελληνικά... Τα ίδια ελληνικά με τη Θεσσαλονίκη, με την Αθήνα, με το Βόλο, με την Πάτρα, με το Ηράκλειο, με όλη την Ελλάδα. Σε γοησιάζει! Αυτό είναι επίτευγμα των διευκλιών και των καθηγητών τους και τους αξίζουν συγχαρητήρια!

Απομνημονεύματα ομάδας Υα. Παθείας στην Ολιμπιάδα του Εθν. Σερβικού Γλωσσίου (05-11-2014)

17

Μονογλωσσική ιδεολογία στην εκπαίδευση (σύνδεση με την κλασική εποχή)

- Ιδιαίτερη έμφαση στα γλωσσικά στοιχεία που παραπέμπουν στο γλωσσικό παρελθόν

1. Η λέξη «μονογλωσσική» σε αυτό το κείμενο, ως αναφορά στην έναν γλωσσικά ενιαία εκπαίδευση, ή κείμενο με κείμενο «Κλασικά κείμενα & θέματα (Σ.Α. «Υπερπροβολή» ή «Υπερπροβολή»)» είναι να κατανοηθεί ότι οι «μονογλωσσικοί» είναι οι «μονογλωσσικοί» που μιλάει με αποδοκίματο αλλά με ένα λόγο και όχι διαφορετικό από τον λόγο της «μόδας» και η «μόδα» γλωσσική.

2. Αναφέρεται στο κείμενο της «Μόδας» λέξεις που χρησιμοποιούνται από κ.α. αναφορές (ή «θέματα» «υπερπροβολή») με τους εννοιολογικούς τους.

- Γλωσσική ρύθμιση που στηρίζεται σε αναχρονιστικές και ενίοτε στρεβλωτικές περιγραφές (π.χ. υπερδιορθώσεις της «αύξησης» στην προστακτική, επισήμανση του «πλεονασμού» στην ευχή «καλή επιτυχία»)
- Υπερ-προβολή του λόγου στοιχείου και των ιστορικών στοιχείων που αυτό διασώζει (ή ανοισύρει τεχνητά)

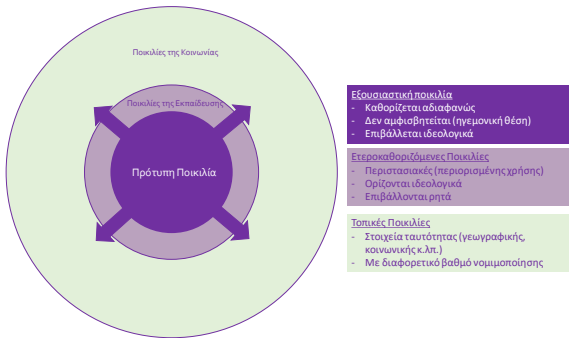
18

Μονογλωσσική ιδεολογία (καθαρότητα)

- Τεχνητή κατασκευή ενός δίπολου «Ελληνικών» και «Ξένων» λέξεων.
- Απόπειρα αντικατάστασης όσων λέξεων μισηθούν την ξενική τους ετυμολογία.

19

20

Ιδεολογικοί μηχανισμοί προτυποποίησης

- Πρόκειται για «μορφώματα που συγκροτούνται από συμβατές μεταξύ τους στάσεις, αντιλήψεις, πρακτικές και συμπεριφορές που επηρεάζουν τη γλωσσική συμπεριφορά».
- Η ρητή τους αιτιολόγηση δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την βαθύτερη τους ιδεολογική αφετηρία, ούτε με τον πρακτικό τους αντίκτυπο.

Κωστοπούλου, Α. (2021). Ιδεολογικοί μηχανισμοί γλωσσικής προτυποποίησης στην εκπαίδευση: Πώς αγγικά φθόγγωντα στο σχολείο; Στο Ε. Μπότσο, Ε. Βασιλόου, Ε. Γκαλιώ, & Α. Κωστοπούλου (επιμ.), *Βελτιώνεται η γλώσσα? Επισκοπώντας και εκπαιδευτές*. Gutenberg.

21

Στοχοθεσία

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, επιδιώκεται οι μαθητρίες και μαθητές να:

- συνειδητοποιήσουν την κοινωνική και τη γεωγραφική ποικιλία της ελληνικής γλώσσας. (σελ. 18)
- χρησιμοποιούν σωστά γραμματικούς τύπους. (σελ. 18)
- συμβουλευόνται πίνακες κλίσης και λεξικά για να ελέγχουν και διορθώνουν τα ορθογραφικά τους λάθη. (σελ. 15)
- εκτιμούν και να απολαμβάνουν αισθητικά καταξιωμένες μορφές λόγου, όπως απαγγελίες, θεατρικές παραστάσεις, ομιλίες χαρακτηριστικών ομιλητών

22

Προτεινόμενη μεθοδολογία

Ανάμεσα στις διδακτικές δραστηριότητες που προτείνονται στο ΑΠΣ διαβάζουμε (σελ. 38):

- αναγνώριση επιθέτων, επιρρημάτων κτλ. και διαπίστωση του δορυφορικού τους ρόλου σε σχέση με το συντακτικό πυρήνα της πρότασης.
- ασκήσεις στη χρήση: εξακολουθητικού και στιγμιαίου μέλλοντα, άρθρου κύριων ονομάτων, αντωνυμιών που αντικαθιστούν αντικείμενα κτλ.
- ασκήσεις για την ορθή άρθρωση των λέξεων της κοινής νεοελληνικής γλώσσας.
- κλίση αρχαιοκλίτων από μνήμης, με ή χωρίς τα συμφραζόμενα.

23

Πολιτιστικές παραστάσεις

Στο ΑΠΣ γίνεται σαφές ότι η ελληνική γλώσσα συνδέεται μονοσήμαντα με μια συγκεκριμένη εθνική ομάδα:

- «Γατόσο, η αντιμετώπιση της γλώσσας ως εργαλείου (...) συνυπάρχει με τη θεώρησή της ως αξίας και ως φορέα πολιτισμού». (σελ. 14)
- «Το Πρόγραμμα λαμβάνει υπόψη τόσο τη συγχρονική όσο και τη διαχρονική διάσταση της ελληνικής γλώσσας, εφόσον αυτή θεωρείται στοιχείο εθνικής ταυτότητας». (σελ. 14)

Επιδιώκεται οι μαθητές «να εκτιμούν και να σεβονται τη γλώσσα του άλλου και να συμβιβάζονται αρμονικά με αλλόγλωσσους» (σελ. 18). Ακόμη, «όσον αφορά τον αλλοδαπό μαθητή, τον ενταγμένο σε τάξη, στην οποία χρησιμοποιείται η ελληνική ως μητρική γλώσσα, αυτός πρέπει (...) να εσωτερικεύσει αβίαστα ορισμένες δύσκολες γι' αυτόν γλωσσικές δομές της ελληνικής γλώσσας» και «να βιώσει μέσα από τη γλώσσα τον ελληνικό πολιτισμό και να υιοθετήσει θετική στάση απέναντί του». (σελ. 18)

24

Προς τη διαγλωσσικότητα

- Ανάδειξη του ρόλου των ιδεολογικών μηχανισμών
- Εμπλουτισμός της νόρμας του σχολείου με στοιχεία από τις τοπικές ποικιλίες

